

Editörden

Kur'an'ın İ'câzı Üzerine Genel Bir Değerlendirme

Prof. Dr. Ali BAKKAL

Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Giriş

Katre Dergisi'nin ikinci sayısını "Kur'an'ın i'câzı" konusuna hasrettik. İslam tarihinde bu konu önemine binaen Tefsir ilminin bir alt dalı olarak gelişmiştir. Günümüzde de konu önemini korumakta olup, Bediüzzaman Said Nursi de bu konuya özel bir önem atfetmiştir. Dergimizde yer alan makaleler konunun bazı yönlerini ayrıntılı olarak ele almakla birlikte, bazı yönleriyle ilgili ayrıntılı bilgi veren makale yoktur. Biz de hem konuyu biraz toparlamak hem de olmayan meseleleri özet olarak vermek için Kur'an'ın i'câzı üzerine genel bir değerlendirme yapmayı gerekli bulduk.

Yüce Allah, kendisini insanlara tanıtmak ve onların kendisine ibadet etmelerini sağlamak amacıyla içlerinden en faziletliilerini peygamber olarak seçer; emir ve yasaklarını onlar aracılığıyla bildirir. Gönderilen zatın kendi toplumu tarafından reddedilmemesi için ona nübüvvet delili olmak üzere bazı mucizeler verir. Peygamberlere verilen mucizeler genellikle o dönemde kendi toplumlarında en çok revaç bulan konular cinsinden olmuştur. Hz. Muhammed döneminde en çok revaç bulan konu, şiir ve edebiyat olduğu için, O'na verilen en büyük mucize de söz cinsinden olmuştur. Dolayısıyla onun en büyük mucizesi Kur'an-ı Kerim'dir. Nitekim Kur'an-ı Kerim de, Allah'tan başka hiçbir gücün onun bir benzerini gerçekleştiremeyeceğini bildirmek ve bu hususta inkârcılara meydan okumak suretiyle kendisinin mucize oluşunu ispat etmiştir.

A. Kur'an'ın Mucize Oluşunun Tarihsel Gerçekliği

Kur'an'ın mucize oluşu sırf bir iddiadan ibaret olmayıp aynı zamanda tarihsel bir gerçekliktir. Zira nazil olduğu zamandan günümüze gelinceye kadar inanan inanmayan hiç kimse onun benzerini getirme başarısını gösterememiştir. Kur'an hâlâ meydan okumasına devam etmesine rağmen günümüzde de onun bir benzerini ortaya koyacak birileri çıkmamıştır.

Nazil olduğu dönemde Kur'an meydan okuyuşunu (tahaddî) üç aşamada gerçekleştirmiştir:

İlk aşamada "Yahut, Onu kendisi uydurdu!, mu diyorlar? Hayır, onlar iman etmezler. Eğer iddialarında samimi iseler Kur'an'ın benzeri bir söz meydana getirsinler."¹ ayetiyle inkârcılardan **Kur'an'ın tamamına**² nazire getirmeleri istenmiştir.

1 Tûr, 53/33-34.

2 Bu ayetle Kur'an'ın son hali kadar değil, ayetin indiği zamandaki miktarı kadar nazire getirmeleri istenmiştir. Tur suresi 76. sırada nazil olan bir sure olduğu için inkârcılardan da bu miktara nazire

İkinci aşamada nazire miktarı düşürülerek, “Yoksa, «Onu (Kur'an'ı) kendisi uydurdu» mu diyorlar? De ki: Eğer doğru iseniz Allah'tan başka çağırabildiklerinizi (yardıma) çağırın da siz de onun gibi uydurulmuş on süre getirin.”³ ayetiyle sadece **on** suresine nazire getirmeleri talep edilmiştir. Kur'an bu çağırma yaparken nazire getirmeyi tek bir şahıstan değil cinlerin de yardımını alıp⁴ toplumun tamamından istemiştir: “De ki: İnsanlar ve cinler, birbirine yardımcı olarak bu Kur'an'ın bir benzerini ortaya koymak için bir araya gelseler, and olsun ki, yine de benzerini ortaya koyamazlar.”⁵

Üçüncü aşamada nazire getirilmesi istenen süre sayısı “Senin için, Onu uydurdu mu? diyorlar. De ki: Onun sürelerine benzer bir süre meydana getirin, iddianızda samimi iseniz, Allah'tan başka çağırabileceklerinizi de çağırın.”⁶ ayetiyle tek **bir** sureye kadar indirilmiştir. Aynı çağrı, “Eğer kulumuza indirdiklerimizden herhangi bir şüpheye düşüyorsanız, haydi onun benzeri bir süre getirin, eğer iddianızda doğru iseniz Allah'tan gayri şahitlerinizi (yardımcılarınızı) de çağırın.”⁷ ayetiyle tekid edilmiştir.

Eğer müşrikler bir suresine de olsa Kur'an'ın bir benzerini getirebilmiş olsalardı, dediklerinde doğru çıkmış, davalarını kazanmış olacaklardı. Kur'an bu meydan okumayı yaparken ayrıca “Eğer iddialarında samimi iseler”, “Eğer doğru iseniz”, “iddianızda samimi iseniz” gibi ifadelerle onların şeref ve haysiyetlerine dokunuyor, iddialarında samimiyetsiz ve yalancı olduklarını yüzlerine karşı haykırıyordu.

Bu meydan okuma karşısında yapılacak en kolay şey, istenileni yapmak, yani Kuran'a nazire getirmektir. Fakat müşrikler, içlerinde büyük şairler, edipler ve cinlerden yardım aldığını iddia eden kâhinler olduğu halde böyle bir yola tevessül etmeyip iftira, zulüm ve savaş yolunu tercih ettiler.

O dönemde hac mevsiminde yapılan panayırlarda sadece mal alıp satılmaz, aynı zamanda edebiyat ve şiir müsabakaları yapılır; önde gelen şairler büyük emek vererek hazırladıkları kasideleriyle, hatipler nutuklarıyla yarışırldı. Hac mevsimi şairlerin kendilerini ortaya koymaları açısından önemli fırsatlardan bi-

---

getirmeleri istenmiş olmaktadır.

3 Hüd, 11/13.

4 O dönemde Kur'an'ın cinlerden de yardım almalarını istemesi Kur'an'ın mucizeliği açısından son derece önemli bir husustur. Çünkü Araplar arasında çok sayıda cinlerden bilgi aldığını iddia eden kâhinler vardı ve onlardan bir kısmı Hz. Peygamber hakkında mecnun derken, Kur'an'ın da kendisine cinler tarafından fısıldanmış sözler olduğunu söylüyorlardı. Kur'an bir nevi onlara, “Eğer siz insan olarak kendi başınıza Kur'an'ın bir benzerini getiremiyorsanız, içinde cinlerle irtibat kurduklarını, onlarla konuştuklarını! söyleyen kâhinleriniz var; onlar konuştukları cinlerden benzeri sözler alıp getirsinler” diyerek meydan okumasını sürdürmektedir.

5 İsrâ, 17/88.

6 Yûnus, 10/38.

7 Bakara, 2/23.

riydi. Hz. Peygamber de ilahi yardım ve yüksek bir özgüvenle hac mevsiminde dışarıdan gelenlere Kur'an okur ve onlara İslâm'ı tebliğ ederdi. Yine bir hac mevsimi yaklaşmıştı. İçlerinde Mekke'nin ileri gelenlerinden Velid b. Muğire'nin de bulunduğu bir grup müşrik toplanmış, Hz. Peygamber'in faaliyeti karşısında ne yapacaklarını, hariçten gelen insanlara onun hakkında ne diyeceklerini tartışıyorlardı.

İçlerinden biri, "Onun için, kâhindir, diyelim" dedi.

Velid b. Muğire: "O, kâhin değildir. O'nun sözleri, kâhinlerin karışık, anlamsız, secili, kafiyeli sözlerine benzemiyor." dedi.

Bir başkası: "Mecnundur, diyelim", dedi.

Velid b. Muğire: "Biz mecnunları gördük. Onları tanır ve biliriz. O'nun daralması, geciktirmesi, karıştırması, şek ve şüphesi, vesvesesi yoktur." dedi.

Bir diğeri, "Şairdir, diyelim." dedi.

Velid b. Muğire: "O şair değildir. Çünkü biz, receziyle, heceziyle, karizıyla, makbuzuyla, mebsutuyla her türlü şiiri biliriz. Dolayısıyla O'nun söyledikleri şiir değildir." dedi.

Bir başkası, "Öyleyse, sihirbazdır diyelim" dedi.

Velid b. Muğire: "O sihirbaz da değildir; O'nun söyledikleri, sihirbazların üfürmesi ve düğümü gibi değildir." dedi. Sonra bir sessizlik oldu. Artık hakkında uydurabilecekleri bir şey kalmamıştı. Sözü yine Velid b. Muğire tamamladı: "En iyisi yine sihirbaz deyin; çünkü o da sihirbazlar gibi baba ile oğulun, kardeşlerin ve karı-kocanın arasını ayırıyor."⁸ Mekke'nin ulusu sayılan Velid'in bu sözleri, aslında Hz. Muhammed'in peygamber ve Kur'an'ın da Allah kelâmı olduğunu tasdik sayılır.

Nadr b. Hâris (ö. 2/624), müşriklerin kurnaz ve cin fikirlilerindendi. Yahudi ve Hıristiyanlarla çok düşer kalkardı. Acem hükümdarlarının, Rüstem'in ve İsfendiyâr'ın sözlerinden, hikâyelerinden birçoklarını öğrenmişti. Sözleri ve hareketleriyle Hz. Peygamber'i çok incitirdi. Hz. Peygamber, ne zaman oturup halkı Allah'a imana davet etse, onlara Kur'an-ı Kerim okusa, geçmiş milletlerden Allah'ın emirlerine karşı gelenlerin uğradıkları felâketleri anlatarak onları korkutsa, Nadr hemen arkasından oraya gider, Rüstem'in, İsfendiyâr'ın vesâir Fars hükümdarlarının hikâyelerini anlatmağa başlar ve "Vallâhi, Muhammed benden daha güzel söyleyemez. O'nun, size söyledikleri, başkalarının ona yazdırmış olduğu, öncekilere ait masallardır. Gelin Ey Kureyş topluluğu! Ben, size O'ndan daha güzelini söylerim" derdi. Nadr bir gün, Kureyş'e "Ben, Allah'ın, Muham-

8 Muhammed İbn İshâk, *Hz. Peygamber'in Hayatı ve Gazveleri (Kitabü's-Siyer ve'l-Megâzî)*, çev. Ali Bakkal, İlk Harf Yayınevi, İstanbul 2013, s. 211-212.

med'e indirdiklerinin benzerini getireceğim!" dedi. Hîre'ye gitti. Orada, Acem hikâye kitaplarından satın alıp Mekke'ye geldi. Onları herkese okuyup "İşte bunlar da Muhammed'in Âd, Semûd ve başka kavimlere dair size söyledikleri sözler gibidir" demeye başladı.⁹ Ancak Nadr'ı kimse itibara almamıştı. İşte Mekke'de Kur'an'a nazîre adına yapılan şeyler, bundan ibaretti.

Nadr b. Hâris, Hz. Peygamber ve Kur'an ile alay etmeyi üstüne vazife edinmiş bir müşrik olmakla birlikte bazen halkına doğru söylediği de olmuştur. Onun Kureyş'e karşı yaptığı hitabelerden biri şöyledir: "Ey Kureyşliler! Başınıza öyle bir iş açılmıştır ki artık siz onun üstesinden gelemezsiniz. Muhammed henüz gencecik bir delikanlı iken sözce en doğrunuz, emanetçe en emininiz idi ve en çok O'ndan razıydınız. Saçlarına ak düştüğü ve size bir misyonla geldiği zaman O'na sihirbaz dediniz. Hayır O sihirbaz değildi; zira biz sihirbazların ne yaptıklarını biliriz. O'na kâhin dediniz. Hayır o kâhin değildi; zira onların sözlerindeki secileri biliriz. O'na şair dediniz. O şair değildir; çünkü biz şiiri ve o sanatın inceliklerini biliriz. Sonra O'na mecnun dediniz. Hayır O mecnun değildir; çünkü biz mecnunları da biliriz. O'nun ne karıştırması vardır ne de vesvesesi. Ey Kureyşliler, durumunuzu bir düşünün! Gerçekten başınıza büyük bir iş gelip çatmıştır."¹⁰

Medîne döneminde de Kur'an'a nazîre konusunda Cenâb-ı Allah inkârcılara meydan okumaya devam etti: "Eğer kulumuza indirdiğimizden herhangi bir şüpheye düşüyorsanız, haydi onun benzeri bir sûre getirin, eğer iddianızda doğru iseniz Allah'tan gayri şahitlerinizi (yardımcılarınızı) de çağırın. Bunu yapamazsanız –ki elbette yapamayacaksınız–, (öyleyse) yakıtı, insanlar ve taşlar olan cehennem ateşinden sakının. Çünkü o ateş kâfirler için hazırlanmıştır."¹¹ Medîne'de de ne Araplardan ne de Yahudilerden nazîre getiren olmadı.

Kur'an'ın bu kadar meydan okumasına karşı, inkârcıların haysiyet ve namusları, izzet ve şerefleri, can ve malları nazîre getirmekle kurtulabilirdi. Fiilen de görüldüğü gibi bu mümkün olmadığı içindir ki, mallarıyla ve canlarıyla Hz. Peygamber'le savaşmak mecburiyetinde kaldılar. Sonuçta o büyük kâfirlerin birçoğu bu karşı duruşu canlarıyla ödedi. Şu halde nazîre mümkün değildi. Öyleyse Kur'an, Allah kelâmıydı.

Tarih ciddi anlamda Kur'an'a karşı muâraza edildiğine ve onun bir benzerinin getirildiğine dair bir kayıt düşmemiştir. Sadece Nadr b. el-Hâris (ö. 2/624), Müseylemetu'l-Kezzâb (ö. 12/633), Esvedü'l-Ansî (ö. 10/631), Secâh bintü'l-Hâris (ö. 55/675) gibi yalancı peygamberlik iddiasında bulunan bazı kişilerden kendilerine vahyedildiklerini söyledikleri birtakım secîli sözler nakledilmiştir. Mese-

9 İbn İshak, *Hz. Peygamber'in Hayatı ve Gazveleri*, s. 277; M. Âsım Köksal, *İslâm Tarihi (Hz. Muhammed (As.) ve İslâmiyet)*, *Mekke Devri*, Şamil Yayınevi, İstanbul 1981, s. 258.

10 Köksal, *İslâm Tarihi*, s. 252-253; İrfan Aycan, "Nadr b. Hâris", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul 2006, XXXII, 280.

11 Bakara, 2/23-24.

la Müseylime'den “el-Filü me'l-fil. Ve mâ edrâke me'l-fil. Hurtûmuhû tavîl = Fil, fil nedir? Filin ne olduğunu sana ne bildirdi? Onun hortumu uzundur.” gibi, Kur'an'ın kelimelerini değiştirip, onun üslûbunu taklit ederek bir nevi mizah yaptığı bazı sözler gelmiştir.¹² Bediüzzaman'ın ifadesiyle “O Müseylime'de, çendan belâgat varmış; fakat hadsiz bir hüsn-ü cemâle mâlik olan beyân-ı Kur'an'a nisbet edildiği için onun sözleri hezeyan sûretinde tarihlere geçmiştir.”¹³

Kur'an'ın damarlarına dokunacak şekilde ısrarla meydan okumasına karşı en kolay yol nazire getirip iddiayı kazanmak iken, müşrikler iftirayı, zulmü ve savaşı tercih ettiler. İnatları uğruna gerektiğinde öldüler, fakat Kur'an'a nazire getiremediler. Meşhur Mutezile alimi Câhiz'in (ö. 255/868) dediği gibi, “Muaraza-i bi'l-huruf (sözle karşılık vermek) mümkün olmadı, muharebe-i bissüyûfa (kılıçla savaşa) mecbur oldular.”¹⁴

Bütün bu olaylar, Kur'an'ın mucize olduğunu ve bir benzerinin getirilmesinin mümkün olmadığını gösteren tarihî gerçekliklerdir.

B. Kur'an'ın İ'câzı Konusundaki Temel Nazariyeler

Kur'an'ın mucize oluşu hususunda itikâdî mezhebi ne olursa olsun İslâm bilginleri arasında herhangi bir görüş ayrılığı yoktur. Görüş ayrılığı, mucizeliğin Kur'an'ın neresinde ve hangi yönünde olduğudur. İ'câzu'l-Kur'an tartışmalarının başladığı tarihlerden günümüze kadar bu bağlamda iki farklı görüşün ileri sürüldüğü görülür. Bunlar, Nazzâm'ın ilk olarak ortaya attığı **sarfe** teorisi ile ilk önce Câhiz'in dillendirip sonra diğer bilginlerin geliştirdiği **nazım** nazariyesidir.

1. Sarfe Teorisi

Bu teoriye göre Kur'an-ı Kerim dil ve üslûp yönünden benzeri yapılamayacak bir metin olmamakla birlikte Allah Teâlâ bunu gerçekleştirme gücünü kullarının elinden almıştır. Sarfe, ya bu işe teşebbüs etme iradesinin yok edilmesi veya teşebbüs edildiği takdirde başarıya ulaştırılmaması şeklinde tecelli eder.¹⁵ “Allah ilâhî kudretiyle Arapları Kur'an'a mu'âraza etmekten alıkoymuş, onların edebi güç ve kabiliyetlerini işlevsiz kılmıştır. Eğer Allah'ın bu müdahalesi olmasaydı Arap edipler Kur'an'ın bir benzerini, hatta ondan daha güzelini ortaya koyabilirlerdi. İşte bu ilâhî iradenin dışarıdan müdahalesiyle Kur'an, önceki peygamberlere verilen hissi mucizeler gibi bir mucize olmuştur.”¹⁶

Bu teori nazım nazariyesini benimseyenler tarafından oldukça sert bir şekilde

12 Bu konuda dergimizde yayımlanan Murat Serdar'ın “Kelam İlminde Delâilu'n-Nübüvve Bağlamında İ'câzül-Kur'an Meselesi” başlıklı makalesinde geniş bilgi bulunmaktadır.

13 Bediüzzaman Said Nursî, *Sözler*, Sözler Neşriyat, İstanbul, 2012, s. 360.

14 Nursî, *Mektûbat*, RNK Neşriyat, İstanbul 2014, s. 198.

15 Yusuf Şevki Yavuz, “İ'câzü'l-Kur'an”, *DİA*, İstanbul 2000, XXI, 404.

16 Nasrullah Hacımuftuoğlu, *Kuran'ın Belâğatı ve İ'câzı Üzerine*, Ekev Yayınları, Erzurum 2001, s. 114-115.

eleştirilmiştir. Bediüzzaman bu teoriyi mercuh (başkası ona tercih edilmiş olan) görüş olarak nitelemekle birlikte, bu nazariyeyi anlatırken ona haklılık verecek şekilde bazı açıklamalarda bulunmuştur: “Mercuh mezhep odur ki, Kur'an'ın bir sûresine muaraza kudret-i beşer dahilindedir; fakat Cenâb-ı Hak, mu'cize-i Ahmediye (a.s.m.) olarak men etmiş. Nasıl ki bir adam ayağa kalkabilir; fakat eser-i mu'cize olarak bir nebî dese ki, “Sen kalkamayacaksın,” o da kalkamazsa mu'cize olur. Şu mezheb-i mercûha “Sarfe Mezhebi” denilir. Yani, Cenâb-ı Hak cin ve insi men etmiş ki, Kur'an'ın bir sûresine mukabele edemesinler. Eğer men etmeseydi, cin ve ins bir sûresine mukabele ederdi...”¹⁷ Öyle anlaşılıyor ki Bediüzzaman, sarfe teorisinin Allah'ın müdahalesi sonucunda mümkün olan bir şeyin yapılamayacağı görüşünü kabul etmekte, ancak Allah'ın müdahalesi olmasaydı ediplerin Kur'an'ın bir benzerini getirebilecekleri şeklindeki düşüncesini reddetmektedir. Çünkü o nazım bakımından Kur'an'ın mucize olduğu üzerinde uzun uzadıya durmakta ve bu cihetle nazım teorisini benimsemektedir.

2. Nazım Teorisi

Sözlükte nazım kelimesi “inci vb. kıymetli taşları dizmek, sözü birbiri peşinden söylemek, toplamak ve telif etmek anlamlarına gelir. Mecazen daha geniş anlamda “söz”, daha dar anlamda “şîr” için kullanılır.¹⁸

Kur'an'ın i'cazına ilişkin özü itibariyle nazım teorisi, Kur'an'ın dil ve üslup yönünden benzeri meydana getirilemeyecek bir kitap olduğu tezini ifade eder. Bu anlamda Kur'an, Arap dili ve belagatine ilişkin kuralların bütün gereklerine en yüksek düzeyde uyularak kelimeleri bir araya getirilmiş bir kitap olup, insanların böyle bir kitabın benzerini meydana getirmeleri imkânsızdır. Çünkü bu özelliği itibariyle Kur'an mucizedir ve herhangi bir kimsenin onun benzerini meydana getirmesi mümkün değildir. Cenab-ı Allah'ın Kur'an'da tercih ettiği özel söz dizimi, onu başkalarının benzerini getirmekten aciz kılacak yüksek bir düzeye çıkarmıştır.

Bu teori ilk önce Câhız (ö. 255/868) tarafından dile getirilmiş, daha sonra el-Buhturî (ö. 284/897) ve Ebû Temmâm (ö.231/846) gibi şairler, Rummânî (ö. 384/994) ve Kâdî Abdülcabbâr (ö. 415/1025) gibi Mutezile bilginleri ve Eş'arî kelamcısı Bâkîllânî (ö. 403/1013) tarafından geliştirilmiş ve nihâyet belagat ustası ve kelamcı Abdulkâhir el-Cürçânî (ö. 471/1078) tarafından mükemmel hale getirilmiştir.¹⁹ Bediüzzaman Said Nursi'nin de bu teoriye katkılar sağladığını söyleyebiliriz.

Kur'an'ın nazmı itibariyle mu'cize olduğunu savunanları “lafzı öne çıkaranlar”, “manayı öne çıkaranlar”, “hem lafza hem de manaya aynı derecede önem verenler” şeklinde üç grupta değerlendirmek mümkün olmakla birlikte, her grup

17 Nursi, *Mektûbat*, s. 198 (19. Mektup, 18. İşaret, 2. Nükte).

18 Serdar Şensoy, “Nazmü'l-Kur'an”, *DİA*, İstanbul 2006, XXXII, 464.

19 Yavuz, “İ'câzî'l-Kur'an”, *DİA*, XXI, 404.

belli nisbette hem lafza hem manaya itibar ettiğini söyleyebiliriz. Esasen lafız ve manayı tamamen birbirinden ayırmak mümkün değildir. Çünkü terim olarak nazmü'l-Kur'an, tutarlı delâletler ortaya çıkarmak maksadıyla mana bakımından birbiriyle uyumlu lafızların aklın uygun gördüğü tarzda bir araya getirilmesi anlamına gelir.²⁰ Bu durumda ister lafza ister manaya ağırlık verilsin tamamen diğlerinden vazgeçmek mümkün görünmemektedir. Bediüzzaman'ı bu üç gruptan birine dahil etmek gerekirse, onun konunun her iki tarafını da çok önemseydiğini, fakat önceki i'câzû'l-Kur'an müelliflerine göre manaya daha çok ağırlık verdiğini söyleyebiliriz.

C. Lafız Bakımından Kur'an'ın Dil ve Üslûp Özellikleri

Nazım teorisini geliştirenler Kur'an'ın dil ve üslûp özellikleri itibariyle mucize olduğunu ifade etmişlerdir. Nazım, lafız ve manadan oluşur. Bu kısımda Kur'an'ın lafzî özellikleri üzerinde duracağız. Bu özellikleri aşağıda olduğu şekilde kategorize etmek mümkündür:

1. Nazım ile Nesir Arasında Mevcut Edebî Şekillerden Farklı Bir Üslûba Sahip Olması

Bediüzzaman'a göre, "nazım ile nesir arasında, ediplerce gayr-ı malûm bir üslûbu ihtiyar etmesi"²¹ Kur'an'ın beş temel i'caz yönünden biridir.

Hemen bütün dillerde biri şiirsel, diğeri serbest olmak üzere iki edebî tür vardır. Kur'an'ın nazil olduğu dönemde Arapça'da nazım ve nesir olmak üzere iki edebî tür vardı. Kur'an'ın üslûbunu bu iki türden hiçbirine tam olarak dahil etmek mümkün değildir. Nitekim Velîd b. Muğîre de Kur'an'ın bu iki türden hiçbirine benzemediğini itiraf etmiştir. Kur'an'ın üslûbu tek düze olmayıp, surelerin uzunluk ve kısalıklarına, Mekkî veya Medenî oluşlarına, âyet sonlarındaki fasılalara göre sureden sureye, hatta aynı sure içinde farklı konulardan söz eden ayetlere göre değişiklik arz etmektedir. Üslûp farklılığına rağmen Said Nursî'nin ifade ettiği gibi, bütün sure ve âyetlerinde tevhid, nübüvvet, adalet ve haşir temalarının işlediği görülür. Kur'an'ın üslubu konusuna göre de değişir. Sözelimi hukukî hükümlerden bahsederken farklı, ahiretten bahsederken daha farklı bir üslûp kullanılır. Seyyid Kutub'a göre Kur'an'ın üslûbunun büyüleyiciliği, onun hem şiirin hem nesrin meziyetlerini bir araya toplayan emsalsiz nazımındadır.

2. Fesâhat ve Belagati

Bediüzzaman'a göre Kur'an temelde beş cihetle mucize olmakla birlikte, "i'câzının en yüksek vechi, nazmındaki belâğattan doğmuştur. Evet Kur'an'ın bu nevi i'câzı, beşerin tâkatinden hariç bir derecedir."²²

20 Şensoy, "Nazmü'l-Kur'an", *DİA*, XXXII, 464.

21 Nursî, *İşârâtü'l-I'caz*, s. 109.

22 Nursî, *İşârâtü'l-I'caz*, s. 109.

“Sözün kusurlardan arınmış olması”na **fesâhat**, fasih olmakla birlikte yer ve zamana da uygun olmasına ise **belagat** denir. Kur'an teşri, kıssa, tarih, cedel ve münazara, mev'iza gibi edebî türlerin hepsinde mükemmel olup fesahatini en yüksek seviyede daima korumuş, sûrelerde bir konudan diğerine geçişleri en mükemmel şekilde sağlamıştır. Oysa bir edebiyatçının edebî türlerin hepsinde ileri düzeyde bilgi sahibi olması ve bütün alanlarda mahir olması imkânsızdır. Nitekim Arap edipleri de övünme, kahramanlık, mev'iza, medih ve hiciv tarzlarından bir veya ikisinde mahir olmuşlar; ayrıca belli konularda söz söylemeyi tercih etmişlerdir. Bir sözde farklı anlatımlara geçişte başarılı olanlar çok az olmuştur. Oysa Kur'an-ı Kerim'de aynı sure içinde çeşitli konular işlenmiş olmakla birlikte konular arası geçişlerde insicama azamî riayet edildiği görülmektedir.

Sözün kusurlardan arınmış olması, yeri ve zamanına uygun şekilde söylenmesi açısından Kur'an bir harikadır. Bediüzzaman'ın *İşârâtü'l-İ'caz* tefsiri ile *Sözler* isimli eserinde yer alan *Mu'cizât-ı Kur'âniye Risalesi* (25. Söz) Kur'an'ın fesahat ve belagatini en iyi anlatan eserlerdir.

3. Lafız ve Mana Dengesi

Lafız ve mâna dengesi bakımından Kur'an'da harika bir uyum vardır. Konuya kullanılan kelimeler açısından bakıldığında kelimelerle maksat arasında öyle bir uyum vardır ki, eksiklik ve fazlalık olmadan, seçilen kelimeler maksadı tam olarak ifade eder. Adeta anlam kelimeyle bütünleşip lafız halini almıştır.

Kur'an'da bazen kısa ve özlü, bazen de uzun ve muhtevalı anlatım tercih edilmiştir. Kısa anlatımın tercih edildiği yerlerde mâna ihmal edilmediği gibi uzun anlatımın tercih edildiği yerlerde de gereksiz ayrıntılara girilerek söz israfına gidilmemiştir. Anlamı uygun ve güzel lafızlarla zihinlere ulaştırmak bakımdan Kur'an'ın, hem Araplar'ın hem Arap olmayanların benzerini ortaya koyamayacakları bir i'câz özelliği vardır. Dolayısıyla Kur'an meânî, bedî ve beyan açısından belâğatın bütün kısımlarında en üst seviyeyi ihraz etmiş bulunmaktadır. Meselâ sözün etkisini arttırmak için edipler nesirde secîli, şiirde ise kafiyeli sözleri kullanmayı tercih ederler. Ancak secîli ve kafiyeli söz kullanıp lafzın gücünü arttırmaya çalışırken kısmen anlamı ihmal edecek kelimeler seçmek zorunda kalırlar. Kur'an'da ise lafızla mâna arasında muazzam bir uyum vardır. Meselâ âyet sonlarındaki kelimelerde lafzî nitelikler öne çıkar gibi görünmekle birlikte mâna daha çok öne çıkar. Bu sebeple Said Nursî âyet sonlarındaki fezlekelerin Kur'an'ın farklı bir i'caz vechini teşkil ettiğini uzun uzun anlatır. Nitekim o, Kur'an'ın kırk vechiyle mücize olduğunu izah ettiği *Mu'cizât-ı Kur'âniye Risalesi*'nde on vechi bu konuya ayırmıştır. Âyet sonları genellikle Allah'ın güzel isimlerinden biri ile biter ve pasaj bütünlüğü içinde anlatılan konu sonuçta bu isimle ilişkilendirilir.

Kur'an'da Allah'ın zat ve sıfatlarından Güneş'in ve Ay'ın özelliklerine, ahiret âleminden üzüm, incir, hurma gibi bitkilere, cin ve meleklerden her biri cansız bi-

rer varlık olan dağ, ova ve deniz gibi varlıklara, yaratılış kanunlarından ahlak ilkelere, peygamber kıssalarından hukuk prensiplerine varıncaya kadar her şeyden söz edilir. Bu konulardan bahsedilirken öyle kelimeler seçilmiştir ki, bir kelime değiştirilecek olsa sözün nizamı bozulur, fesahat ve belagat seviyesi düşer. Anlamını tam olarak ifade edemeyecek hale gelir. Kur'an'daki lafız ve mâna dengesi, başkalarının benzeri bir sözü söyleyemeyeceği kadar yüksek derecededir.

Öte yandan Kur'an'da peygamber kıssaları ve kıyamet sahneleri gibi bazı konular çokça tekrar edilmiştir. Ancak bu tekrarlar Kur'an'ın belagat ve fesahatine hâlel getirmeyip, aksine bunlar Kur'an'ın i'caz vecihlerinden sayılmaktadır. Bediüzzaman *Emirdağ Çiçeği* adını verdiği bir risalede bu konuyu uzunca işlemiştir.²³ Kur'an'da ihtiyaç duyulmayan, anlam yönünden yeni bir fayda temin etmeyen tekrarlara rastlanmaz. Tekrarlar muhatabı eğitime, Allah'ın nimetlerini hatırlatma, günah işlemekten, Allah'a karşı gelmekten sakındırma, düşünüp ibret almasını sağlama gibi maksatlarla belagat kurallarına uygun biçimde gerektiği yerlerde ve gerektiği kadar yer almıştır.

4. Gönüllere Tesir Edişi

Kur'an'ın temel özelliklerinden birisi gönüllere tesir eden bir kitap olmasıdır. Onda herkesi etkisi altına alıp kendine çeken ve bütün varlığıyla kuşatan bir özellik vardır. Kur'an'ın bazı âyetleri okunduğu zaman insana haz ve sevinç verir, insanı ferahlatır; bazı âyetleri de korku ve dehşet hissi uyandırır. Kur'an'ın bu tesirini konu edinen âyetler de vardır. Bu sebeple müşrikler, mümkün olduğu kadar panayırlarda Hz. Peygamber'in insanlara Kur'an okumasını engellemeye çalışırlar, onu dinlemeye meyilli kişilere onu dinlememesi konusunda ısrarlı tavsiyelerde bulunurlardı. Bununla birlikte Resûl-i Ekrem'in Kur'an okuyuşundan etkilenen pek çok Arap müslüman olmuş ve gittiği yerde kendi kabilesi içinde İslâm'ı yaymaya çalışmıştır.

Hız. Peygamber, insanları uyarmak için ne zaman Kur'an okumaya başlasa azılı müşrikler okunan Kur'an'ı alaya alırlar; Resûlullah'a okuduğu âyetler karşısında kalplerinin kapalı ve kulaklarının tıkalı olduğunu söylerlerdi.²⁴ Bununla birlikte kendilerini Kur'an'ın cazibesinden kurtaramazlar, bazen gizli de olsa Kur'an'ı dinlerlerdi. Bu konuda ilginç bir olay şöyle cereyan etmiştir: İbn İshâk'ın Zührî'den rivayet ettiğine göre bir gece Mekke'nin ileri gelenlerinden Ebû Süfyan b. Harb, Ebû Cehil b. Hişam ve Ahnes b. Şerfk birbirlerine duyurmadan geceleyin namaz kılarken Resûlullah'ın okuduğu Kur'an'ı dinlemeye gelmişlerdi. Her biri Resûlullah'ın evinin bir tarafına gizlenip okunan Kur'an'ı dinlemeye çalışıyordu. Bunlardan hiçbirisi arkadaşının orada olduğunu bilmiyordu. Bunlar, geç vakte kadar Resûlullah'ın namaz kılarken onun okuduğu Kur'an'ı dinlediler. Tan yeri ağarınca evlerine gitmek üzere gizlendikleri yerden çıkıp yolda birleştiler. Birbir-

23 Bk. Nursi, *Sözler*, s. 439-447.

24 Fussilet, 41/5.

lerine “Bir daha böyle yapmayın! Sizin bu yaptığınız şeyi, hafif akıllılardan bazıları görecektir olurlarsa, ne yapmazlar!” diyerek kendilerini kınadılar. Sonra ayrılıp evlerine gittiler. İkinci gece yine eskiden sindikleri yere gelip Resûlullah’ı dinlediler. Tan yeri ağarınca oradan ayrılıp yolda birleştiler. Önceki gece birbirlerine söyledikleri sözleri tekrar söyledikten sonra ayrılıp evlerine gittiler. Üçüncü gece olunca yine bunlardan her birisi eski yerlerine sinip gizlendiler. O geceyi Resûlullah’ı dinleyerek geçirdiler. Ancak tanyeri ağarıp oradan ayrıldıklarında yine yolda buluştular. Bunun üzerine birbirlerine “Bir daha böyle bir gece geçirmeyi tekrarlamamaya and içelim!” dediler. Bu hususta anlaştıktan sonra herkes birbirinden ayrılıp evine gitti.

Sabah olunca Ahnes b. Şerîk sopasını alıp Ebû Süfyân’ın evine kadar gidip içeri daldı. “Ey Ebû Hanzala! Muhammed’den dinlemiş olduğun şey hakkındaki kanaat ve görüşünü bana söyle!” dedi. Ebû Süfyân, ona, “Ey Ebû Sa’lebe! Vallahi, işittiğim şeylerden bazısını anladım ve onunla ne denilmek istenildiğini kavradım. Bazısının ise ne manasını anladım, ne de onunla anlatılmak isteneni!” dedi.

Ahnes, “Ben de senin gibiyim!” diyerek, Ebû Süfyân’ın yanından ayrılıp Ebû Cehil’in evine gitti. Ona “Ey Ebû’l-Hakem! Muhammed’den dinlemiş olduğun şey hakkında senin kanaatin nedir?” diye sordu. Ebû Cehil “Ne dinlemişiz? Biz ve Abdimenâf Oğulları (Hâşimîler), şeref ve şan hususunda şimdiye kadar yarışır dururduk: Onlar yemek yedirdiler, biz de yedirdik. Onlar arabuluculuk ederek diyet yüklediler, biz de arabuluculuk edip diyet yükledik. Onlar halka ihşanda bulundular, biz de bulunduk. Onlarla, binitler üzerinde at başı beraber oluncaya kadar at yarıştıracasına yarıştık durduk! Şimdi ise onlar, ‘Gökten kendisine vahiy gelen bir peygamberimiz var’ diyorlar. Biz bunun dengini nereden bulur, onlara nasıl yetişebiliriz? Vallahi biz hiçbir zaman O’na inanmayız ve O’nu tasdik etmeyiz.” dedi. Bunun üzerine Ahnes, Ebû Cehil’in yanından ayrılıp evine gitti.²⁵ Ebû Cehil dile getirdiği kıskançlık sebebiyle Bedir’de öldürülünceye kadar Müslüman olmama konusunda direnmekle birlikte, Ebû Süfyân ve Ahnes b. Şerîk sonradan Müslüman olmuşlardır.

Kureyş kabilesinden de pek çok kişi Kur’an’ı dinledikten sonra daha önce hiçbir sözden etkilenmediği şekilde etkilenmiş ve sonuçta Müslüman olmuşlardır. Hz. Ömer’in Tâhâ sûresini dinleyince bundan etkilenip müslüman olması buna bir örnektir. Cübeyr b. Mut’im de Resûl-i Ekrem’den Tûr sûresini işitince hissettiği tesiri, “Sanki kalbim çatlayacak sandım” sözüyle ifade etmiştir.

Yine bir bedevî, Müslüman olmadan önce *فَأَصْدَعُ بِمَا تُؤْمَرُ* (*Artık emrolunduğun şeyi açıkla*)²⁶ ayetini işittiği zaman secdeye kapanmış.²⁷ Bunun üzerine ona “Sen Müslüman mı oldun?” diye sormuşlar. O, “Hayır! Müslüman olmadım. Fakat ben bu sözün belagatine secde ediyorum” diye cevap vermiş. Bu olayda olduğu gibi

25 İbn İshâk, *Hiz. Peygamber’in Hayatı ve Gazveleri* s.261- 263; M. Âsım Köksal, *İslam Tarihi (Hz. Muhammed (As.) ve İslâmiyet), Mekke Devri*, Şamil Yayınevi, İstanbul 1981, s. 270-271.

26 Hicr, 15/94.

27 O sıralarda Araplar değer verdikleri şeyler karşısında ve saygı duydukları kişilerin huzurunda secdeye kapanmayı adet haline getirmişlerdi.

bazen Kur'an'ın bir tek ayeti insanı meftûn edip kendine bağlayabilir.²⁸

Hız. Peygamber'in yanı sıra sahabe de Kur'an okuduğu zaman müşrikler bundan etkilenirdi. Hız. Ebû Bekir namaz kılmak için bir namazgâh edinmişti. O sırada Ebû Bekir, İbnü'd-Dügunne'nin himayesinde bulunuyordu. Namaz kılariken ağlar, çevresindeki insanları da etkilerdi. Bu etki sebebiyle müşrikler İbnü'd-Dügunne'ye gelip Ebû Bekir'in başka yerde namazgâh edinmesini talep ettiler. Ebû Bekir ise İbnü'd-Dügunne'nin himayesini reddederek yine aynı yerde namaz kılmaya devam etti.²⁹ Bu olay da gösteriyor ki, kim Kur'an'ı uygun bir şekilde okumuşsa, etrafındaki insanlar her zaman ondan etkilenmeye devam etmiştir.

Kur'an'dan sadece insanlar değil cinler de etkilenmiştir. Nitekim cinlerden bir topluluğun Kur'an'ı dinledikten sonra ayetin ifadesiyle, "*Biz hayranlık verici, doğru yolu gösteren bir Kur'an dinledik ve ona iman ettik*"³⁰ demeleri onların da Kur'an'ın bu eşsiz üslûbu karşısında etkilendiklerini gösteren bir delildir.

Müşriklerin Hız. Peygamber'e sihirbaz, Kur'an için de sihir demeleri aynı zamanda Kur'an'ın ne denli etkileyici bir söz olduğunun ayrı bir göstergesidir.

5. Ses ve Terkip Nizamında Ortaya Çıkan Ahenk

Her söz musikiye elverişli değildir. Fakat Kur'an; harfleri, kelimeleri ve cümleleri itibariyle musikiyle bütünleşmiş bir metindir. Okunduğu zaman ortaya çıkan ses kulağa ve ruha hoş gelir, insana manevi bir lezzet verir. Fonetik açıdan Kur'an, şehirlilerin ifadesindeki yumuşaklıkla bedevîlerin anlatış tarzındaki sertliği hikmetli bir ölçüde birleştirmiştir. Muhammed Diraz'ın vurguladığı üzere meydana getirdiği ahenkli bir ses düzeni sayesinde zihinlerde tasavvur edilebilen bir ses armonisi gerçekleştirmiştir. Arapça bilmeyen bir kişi dahi güzel sesle Kur'an okuduğunu duyunca bu ahengi hemen hisseder. Kur'an'da diğer edebiyat ve müzik türlerinde görülen tek düzelik ve sıkıcılık yoktur. Ses düzeni konusuna göre değişir ve bir sestem başka bir sese geçilir.

Kur'an'da konusuna ve nüzul zamanındaki muhataplarına göre özel bir üslup seçilmiş olduğu gibi bu husus onun ses düzenine de yansımıştır. Bu sebeple Mekte döneminde nazil olan ayetlerin ses düzeni ile Medine döneminde nazil olan ayetlerin ses düzeni farklıdır. Cennet'ten bahsederken ortaya çıkan musiki ile Cehennem'den söz ederken çıkan musiki yine daha farklıdır. İnsan Cennet'ten bahseden ayetleri okurken kendini Cennet'te geziyor gibi, Cehennem'den bahseden ayetleri okurken de oraya düşecekmiş gibi hisseder. Kıyametin kopuşunu ve ölüm anını canlandıran Kıyâme suresini okurken insan kıyametin kopuş halini hisseder ve yavaş yavaş ölüme doğru sürüklendiğini yaşar gibi olur. Harflerden kelimelere ve cümlelere kadar Kur'an'ın bütününde görülen bu terkip ruhunu bir başka söz

28 Nursi, *Sözler*, s. 368.

29 İbn İshâk, *Hız. Peygamber'in Hayatı ve Gazveleri*, s. 326-327.

30 Cin, 72/1-2.

diziminde bulmak mümkün değildir.

6. Edebî Tasvir

Edebî açıdan eski alimler daha çok Kur'an'ın belagatı ve fesahatı üzerinde durmuşlardır. Son asırda Seyyid Kutub gibi bazı müfessirler, Kur'an'ın özel bir anlatım biçimi olan edebî tasviri üzerinde durmuşlar ve onun bu özelliğinin i'caz yönlerinden biri olduğunu belirtmişlerdir.

Kur'an, nazmındaki belagat ve fesahatına, musikiye uygun metinsel yapısına ilaveten tasvirleri itibariyle de harika bir kitaptır. Öyle ki bazen insan kendisini tasvir edilen olayın içindeymiş gibi hisseder ve adeta o olayı yaşar. Sözelimi ölüm anlatılırken insan kendisini ölüme sürükleniyormuş gibi hisseder. Cennet anlatılırken onun güzelliklerinden faydalanır gibi olur, Cehennem anlatılırken dehşetinden korkar ve irkilir. Tasvirde şiirsel bir anlatım tarzı vardır. Kur'an'da geniş yer tutan kıssalar, kıyametle ilgili sahneler, insan tipleri, vicdanlara seslenişler, ruhî haller, zihinde oluşan tablolar, İslâm davetinin karşılaştığı hadiseler hep tasvir metoduyla anlatılır. Seyyid Kutub'un Kur'an'daki edebî tasvire dair açıklamaları Kur'an'ın hâlis edebî güzelliğini hissetmeye yardımcı olması, insana bu güzelliği kendi kendine bulup çıkarma, kendi vicdan ve şuuruyla onun zevkine varma imkânını vermesi sebebiyle yeni i'caz mefhumuna uyan en isabetli yorum olarak değerlendirilir.

Bediüzzaman'ın *İşârâtü'l-İ'caz* adlı tefsiri de Kur'an'daki edebî tasviri en iyi ortaya koyan çalışmalardan biridir.

7. Aynı Anda Farklı Seviyelere Hitap Etmesi

Kur'an-ı Kerim, on dört asır önce nazil olmakla birlikte muhatabı kıyamete kadar gelecek olan bütün insanlardır. Onun her asra ve her tabakaya bakan bir yüzü vardır ve bu da onun i'caz vecihlerindedir. Birçok ayetin ilk bakışta kavranan manası aynı kalmakla birlikte daha derinden bakıldığında farklı kültür düzeyindeki insanlarca sezilebilen iç anlamları, anlam katmanları da bulunur. Belki bazı manaları tam olarak ancak kıyamete yakın yaşayan insanlar tarafından anlaşılacaktır. Farklı anlayışlara imkân veren bir ayeti ilk nesiller kendi durumlarına göre, daha sonraki nesiller de ulaştıkları ilmî seviyelere göre açıklarlar. Günümüzde de bunun bazı örneklerini görmek mümkündür. Nitekim onun ilmî ve sayısal i'cazına dair özellikleri günümüze has olan manaları sayılabilir.

Bediüzzaman Kur'an'ın bu özelliği üzerinde sıkça durur ve bu hususu çeşitli örneklerle açıklığa kavuşturmaya çalışır. Bu örneklerden biri şöyledir: *وَالْجِبَالُ أَوْتَادًا* “Dağları da yeryüzüne kazık yaptık”³¹ ayeti manasının genişliği bakımından çeşitli insanlara göre şu şekillerde anlaşılabilir:

a. Sıradan bir mü'min bu ayetin zâhirî anlamından yola çıkarak dağların fay-

31 Nebe', 78/7.

dalarını düşünür ve Allah'ın dağlar vasıtasıyla verdiği bu nimetleri düşünerek yaratıcısına şükreder.

b. Bir şair bu ayeti okuyunca şunları hisseder: Yeryüzü bir taban; gök kubbesi, üstünde konulmuş lambalarla süslenmiş muhteşem bir mavi çadır; ufki bir daire sûretinde ve semânın etekleri başında görünen dağlar ise o çadırın kazıkları gibidir.

c. Çadırdaki yaşayan bedevî bir edip bu ayeti okuyunca şunları tasavvur eder: Yeryüzünü bir çöl, dağ silsileleri pek çok ve çeşitli bedevî çadırları gibi, güya toprak tabakası yüksek direkler üstünde atılmış, o direklerin sivri başları o toprak perdesini yukarıya kaldırmış, birbirine bakar pek çok çeşitli mahlûkatın meskenidir.

d. Bu ayeti okuyan bir coğrafyacı, dünyayı uzayda yüzen bir gemi veya denizaltı, dağları da o geminin dengesini sağlamak için üstüne dikilmiş kazıklar ve direkler şeklinde tahayyül eder.

e. Bu ayet üzerinde tefekkür eden bir sosyolog şöyle düşünür: Yeryüzünün imarının direği beşerdir. Beşer hayatının direği, hayat kaynakları olan su, toprak ve havanın istifadeye layık bir şekilde muhafaza edilmesidir. Bunu sağlayan ise dağlardır. Zira dağlar su mahzenleri olduğu gibi, rutubeti cezbetme özellikleriyle de havayı tarayıp temizlerler. Sıcaklık ve soğuğu dengeledikleri gibi, havaya karışan zararlı gazları çökeltirerek havanın tasfiyesine sebep olurlar. Keza toprağı da denizin istilasından korur, çamurluk ve bataklık olmasını engeller.

f. Bir tabiat bilimci bu ayetten şunları anlar: Yerkürenin içinde oluşan bazı değişimler neticesinde zelzele gibi sarsıntılar meydana gelir. Fakat dağlar bu sarsıntıları önler ve en aza indirir. Yeryüzünün hiddet ve kızgınlığı, dağların menfezlerinden teneffüs etmek suretiyle sükûnete kavuşur.³²

Alim-cahil, büyük-küçük, bedevî-medenî herhangi bir kişi herhangi bir ayeti okuduğunda belli ölçüde aynı manayı anlamakla birlikte, herkesin kendi bilgi ve istidadına göre anladığı farklı manalar da olur ve bu manaların hepsi doğrudur.

8. Akla ve Duyguya Dengeli Olarak Hitap Etmesi

Kur'an akla ve duygulara birlikte hitap eder. Bazen akla daha çok tesir etmek gerekir. Mesela o zaman "Hiç akletmiyor musunuz?" şeklinde açıkça akli uyarır. Bazen de kalbe daha çok etki yapmak ister: o zaman da "fuâd" kelimesini kullanır. Beşer akılla duygu arasındaki dengeyi doğru dürüst kuramazken, Kur'an'ın her âyetinde bu dengenin çok iyi kurulmuş olduğu görülür. İnsan çoğu kez ya akli veya hissi ön plana çıkararak diğerini ihmal eder. Kur'an'da kıssalar anlatılırken de, kâinattan bahsedirken de hep belli bir maksat gözetilmiş, bu çerçevede muhatabın hem akli, hem hissiyatı tatmin edilmeye çalışılmıştır. Hissiyat içinde akıl,

³² Nursî, *Sözler*, s. 381-382.

akıl içinde hissiyat tatmin edilmiştir. Kur'an çeşitli melekeleri aynı anda etkisi altına alabilmiş ve hepsini birlikte tatmin edebilmiş bir kitaptır. Bu da onun icaz yönlerinden biridir.

Bediüzzaman Kur'an'ın bu özelliğine müstakil bir başlık altında dikkat çekmemekle birlikte birçok ayeti yorumlarken, hisleri tatmin ve aklı ikna ettiğinden söz eder. Kur'an aklın nuru, kalbin sürûrudur.

D. Muhteva Özelliği (Mana Bakımından Kur'an'ın Özellikleri)

Kur'an'ın muhtevası nazmın mana yönüne bakan içeriğidir. Bediüzzaman, “*tâkat-ı beşeriye fevkinde ulûm ve hakaiki ihata etmesi*”ni³³ Kur'an'ın beş temel i'caz vecihlerinden biri olarak sayar. Muhteva itibariyle Kur'an'ın özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:

1. Muhtevasının Genişliği ve Derinliği

Kur'an'da bütün bilimlerin esasıyla ilgili bazı bilgileri bulmak mümkün olduğu gibi Allah, melek ve cin kavramından Cennet-Cehennem gibi ahiret âlemiyle ilgili metafizik âleme ilişkin pek çok bilgi bulmak da mümkündür. Tarih içinde Kur'an ve onun desteklediği diğer kaynaklardan yola çıkarak felsefe, kelam, fıkıh (ibadet ve hukuk bilimi), tasavvuf, iktisat, eğitim, sosyoloji, psikoloji gibi ilmi disiplinler ortaya konmuştur. Bunun dışında Kur'an bize kâinatın ve insanın yaratılışı ve özellikleriyle ilgili pek çok bilgi sunmaktadır. Sözelimi Kur'an bir fizik kitabı olmamakla birlikte onda fizik bilimiyle ilgili birçok bilgiye rastlamaktadır.

Bediüzzaman Kur'an'ın gerek lafız, gerekse mana özellikleri itibariyle muhtevasının genişliği ve derinliğini ifade etmek üzere “câmiyyet” kavramını kullanır. Bir ciltlik bir kitap olmakla birlikte her konudan en uygun şekilde bahsetmiş olması onun camiiyetinden kaynaklanmaktadır. Câmiyyet az sözle geniş manalar ifade etmek demektir. Kur'an'ın câmiyyetinin, lafzındaki câmiyyet, manasındaki câmiyyet, ilmindeki câmiyyet, mebahisindeki câmiyyet, üslûp ve îcâzındaki câmiyyet gibi farklı boyutları vardır. Bediüzzaman Kur'an'ın bu özelliğini ayrı bir başlık altında incelemiştir.³⁴

2. Muhtevasında Çelişki Olmaması

Kur'an'ın muhteva özelliklerinden birisi sureleri, ayetleri ve cümleleri arasında bir çelişkinin bulunmamasıdır. Bediüzzaman'a göre “*âyetlerinde tenakuz, tehâlûf, hata bulunmaması*”³⁵ Kur'an'ın beş temel i'caz vechinden biridir.

Kur'an-ı Kerim, bir kitabın derlenmesi açısından bir hayli uzun sayılan 23 sene gibi uzun bir sürede tamamlanmıştır ve 114 suresi vardır. Konular farklı su-

33 Nursi, *İşârâtü'l- İ'caz*, s. 109.

34 Bk. Nursi, *Sözler*, s. 381-393.

35 Nursi, *İşârâtü'l- İ'caz*, s. 109.

relerde parça parça anlatılmıştır. Kur'an bu kadar uzun sürede tamamlandığı ve konular parça parça ele alındığı halde, muhtevasında bir tezat ve bir çelişki tespit edilememiştir. Ayrıca Kur'an bazı konulardan sık sık bahseder, fakat hiçbir zaman konu her yerde tıpatıp aynı lafızlarla anlatılmaz. Esasen konu aynı olmakla birlikte her pasajda konunun farklı bir yönü nazara verilir. Bu da çelişkileri önler. Öte yandan Kur'an Allah'ın çeşitli sıfatlarından, fizikötesi âlemden, meleklerden, cinlerden bahsettiği ve bu konuları çokça tekrar ettiği halde bütün bu anlatımlarda mantikî bir tutarsızlık ve çelişki görülmez.

Şüphesiz Kur'an'da çelişik gibi görünen ayetler vardır. Fakat bunlara nesh, tahsis, takyid, beyan, cem ve tevfiik gibi bazı usuller uygulanmak suretiyle aralarında gerçek bir çelişkinin bulunmadığı ortaya konulmuştur. Sonuç itibariyle Kur'an'ın ortaya koyduğu hükümlerde olduğu gibi verdiği bilgilerde de çelişkili bir durum yoktur. Kur'an'ın her bir suresi, her bir ayeti, her bir cümlesi, her bir kelimesi ve her bir harfi bir diğerine bakar. Hepsi birbirine yardımcı olur, birbirini destekler ve birbirini açıklar.

Eğer Kur'an bu kadar uzun sürede, farklı mekân ve şartlarda bir insan tarafından hazırlanmış olsaydı mutlaka onda bazı çelişkiler olurdu. Allah kelamı olduğu içindir ki Kur'an'da herhangi bir çelişki bulunmaz. Cenâb-ı Allah da Kur'an'ın bu özelliğine şöyle dikkat çeker: “Onlar Kur'an'ı hiç düşünmüyorlar mı, eğer o Allah'tan başkası tarafından indirilmiş olmasaydı, onda birçok çelişki bulurlardı.”³⁶ Kur'an bütün muhtevasıyla hakıtır, gerçektir ve tutarlıdır. Bu da onun i'caz vecihlerinden biridir.

3. Tenâsüb ve Tesânüd

Sözlükte yakınlık, benzerlik gibi anlamlara gelen “tenâsüb”, belli bir kriterle göre iki şey arasındaki bağlantıyı ve uyumu ifade eder. Tesânüd ise dayanışma demektir. Kur'an ayetleri bağlamında tenâsüb belli açıdan ayetler arasındaki ilişkiyi, tesânüd ise ayetlerin bu açıdan birbiriyle dayanışmasını ve birbirlerini desteklemesini ifade eder. Bu anlamda tesânüd, tenâsübün konusu ve esası sayılır.

Kur'an'ın harfleri, kelimeleri, cümleleri, tematik konu pasajları ve sureleri arasında harika bir münâsebet ve sağlam bir dayanışma vardır. Sureleri farklı bile olsa her ayetin diğer ayetlere bakan bir yüzü, onu destekleyen bir tarafı bulunur.

Bediüzzaman'ın anlatımıyla Kur'an, yirmi senede, birbirinden farklı nüzül sebeplerine göre geldiği halde, sanki tek bir sebebe binaen nazil olmuş gibi, tesânüdü en yüksek ve en mükemmel düzeyini gösterir. Hem Kur'an, birbirinden farklı ve çokça tekrarlanan soruların cevabı olarak geldiği halde, sanki tek bir sorunun cevabı imiş gibi âyetlerinde sonsuz bir imtizac ve kuvvetli bir ittihad görülür. Yine Kur'an, birbirine zıt pek çok olayın hükmünü beyan için geldiği halde, öylesine

36 Nisa, 4/82.

mükemmel bir intizamı gösteriyor ki, güya tek bir hadisenin beyanından ibarettir.³⁷

Bediüzzaman Kur'an-ı Kerim'in her bir cümledeki nazmı, kelimeleri arasındaki nizamı ve cümlelerinin birbirlerine karşı olan münasebetteki intizamını, bir saatin, saati, dakikayı ve saniyeleri sayan milleri arasındaki nizama benzetir. Bu miller nasıl birbirlerini tamamlıyor ve birbirlerine destek veriyorsa Kur'an ayetleri de birbirlerine bakarlar ve birbirlerini destekler. Enbiyâ Suresi 46. ayeti bağlamında bir ayetin kelimeleri arasında nasıl bir münasebet bulunduğu çok iyi izah edilmiştir.³⁸

4. Gayptan Haber Vermesi

Arapça isim veya sıfat olarak gayb, “gizlenen, hazırda olmayan bulunmayan şey” manasındadır. İster fizik ister metafizik âlemle ilgili olsun akıl ve duyular yoluyla hakkında bilgi edinilemeyen her varlık gayb alanına dâhildir. Akıl ve duyular araya girmeden geçmişten, gelecekte, şimdiki zamandan, algılanan ve algılanamayan âlemden söz etmek gayptan haber vermek demektir.

Bediüzzaman, Kur'an'ın gâibten ve istikbalden haber vermesini beş temel i'caz vechinden birincisi olarak gösterir.³⁹ Ona göre ilahî hakikatlerden, kevnî gerçekliklerden, ahirete ait hallerden, geçmişten, gelecekte ve Kur'an'ın nazil olduğu zamandaki bazı gerçekliklerden (şimdiki zaman) bahsetmesi gaybten haber vermesi demektir. O bu konuyu *Mu'cizât-ı Kur'âniye Risalesi*'nin Birinci Şule'nin Üçüncü Şuâ'nın ilk kısmında (Birinci Cilve) özet olarak incelemiş ve gelecekte haber vermekle ilgili olmak üzere toplam on dokuz ayete atıf yapmıştır.⁴⁰ Bununla birlikte Bediüzzaman açısından Kur'an'ın “en mühim” gayb haberleri, “hikmet-i âlemin tılsımını ve hilkat-i insanın muammâsı”nı⁴¹ çözen ayetlerdir.

Gaybî haberlerin her surede bulunmadığı gerçeğinden hareket eden Kâdî Abdülcebbar gibi bazı âlimler gayba dair haberlerin bir i'caz yönü oluşturmayacağını ileri sürmüşlerdir. Ancak konu üzerinde görüş beyan eden diğer âlimlerin çoğu, her surede gayba dair haberlerin bulunmayışının bu tür haberlerin insanlarca bilinemeyeceği gerçeğini ortadan kaldırmadığını söyleyerek onun görüşüne itiraz etmişlerdir.⁴² Esasen Kur'an'ın gaybdan haber vermesi onun Allah kelâmı oluşunun delilidir. Kur'an'ın Allah kelâmı olduğu kesinleşince, bu tür haberler aynı zamanda onun i'caz vecihlerinden biri konumuna gelmiş olur.

5. İlmî İ'cazı

37 Nursî, *Sözler*, s. 441.

38 Nursî, *Sözler*, s. 360-361.

39 Nursî, *İşârâtü'l- İ'caz*, s. 109.

40 Bk. Bakara, 2/24, 95; Mâide, 5/54, 67; İsrâ, 17/88; Nûr, 24/55; Neml, 27/93; Rûm, 30/3-4, 60; Mümin, 40/55, 77; Fussilet, 41/53; Fetih, 48/27-28; Tûr, 52/30; Mülk, 67/29; Kalem, 68/5-6.

41 Nursî, *Sözler*, 116.

42 Yavuz, “İ'cazî'l-Kur'an”, *DİA*, XXI, 405.

Kur'an'ın erişilmez bir bilgi mucizesi olduğu esasına dayanan ve özellikle XX. yüzyılda üzerinde çok durulan bu i'câz türüdür. "İlmî i'caz" denilince bu kavramla daha çok, Kur'an'ın, pozitif bilimlerin gözlem ve deney yöntemlerine dayanılarak yapılan icad ve keşiflere uygun bilgileri ihtiva etmesi kastedilmektedir.⁴³ Dünyanın bir yörüngede hareket etmesi, bütün canlı varlıkların erkekli dişili yaratılması, dünyanın çevresinde bir atmosfer tabakasının bulunması, bitkilerin tozlaşması, güneşin bizzat ısı ve ışık kaynağı olması, yerkürenin, üzerinde canlıların yaşamasına elverişli bulunması, uzayın genişlemesi, dağların ağırlık merkezi olup yerküreyi sarsılmaktan koruması, denizde tatlı su ile tuzlu su arasında bir engelin konulması, göğe doğru yükseldikçe oksijenin azalması gibi modern bilimin keşfettiği konulara Kur'an'da kısaca veya işaret yoluyla temas edilmesi ilmî i'caz örnekleri arasında sayılmıştır.⁴⁴ Bediüzzaman da Kur'an'ın bu yönüne önem vermiş, bazı ayetlerin çeşitli ilmî keşiflere işaret ettiğini⁴⁵ açıklamıştır.

Esas itibarıyla ilmî i'caz, Kur'an'ın "gaybtan haber verme" vasfının bir uzantısı niteliğindedir. Bu durumda sadece kâinat ve insanla ilgili bilgiler değil, metafizik âlemlerle ilgili her türlü bilgi de ilmî i'caz çerçevesinde düşünülmektedir.

6. Sayısal İ'câz

Sayısal i'caz Kur'an'da yer alan kelimeler arasında sayısal bir uygunluğun bulunduğu ve dengeyi bozacak bir istisnaya rastlanmadığı düşüncesine dayanır. Daha çok son asırda ortaya çıkmış olan bir teoridir. Bununla birlikte özellikle mukattaat harfleri bağlamında eski alimlerin de üzerinde fikir beyan ettiği bir konudur. Geçmişte sınırlı ölçüde kullanılan bu metot bilgisayarın yaygınlaşmasıyla birlikte daha genel şekilde kullanılmaya başlanmıştır.

Abdürrezzâk Nevfel bilgisayarda yaptığı çalışmalar sonucunda Kur'an'ın sayılara ilişkin bir i'câzının olması gerektiği ifade etmiştir. Yapılan tespitlere göre Kur'an'da anlam yönünden birbirine zıt olan kelimeler eşit sayıda kullanılmıştır. Meselâ dünya ve ahiret 115'er, şeytan ve melâike 68'er, hayat ve mevt 145'er, sâlihât ve seyyiât 167'şer, nef ve fesad 50'şer defa tekrarlanmıştır. Kur'an'da harfler ve kelimeler arasında bir ölçü mevcut olup 51.899 isim ve fiile yer verilmiş, böylece Arapça kelimelerin üçte birinden fazlası kullanılmıştır. Bu özellikleri taşıyan bir kitap ancak her şeyin kemiyet, keyfiyet ve ölçüsünü bilen Allah'a ait olabilir.⁴⁶ Reşâd Halife tarafından on dokuz sayısına bağlı bir i'câz teorisi ileri sürülmüşse de bu telakki, Bahaîlik inancını temellendirmeyi amaçlayan bir çalışma olarak değerlendirilmiş ve tutarsızlıkları kanıtlanmıştır.⁴⁷

43 Türkiye'de bu konuda önemli çalışmalardan birisi Celal Kırcâ'nın *Kur'an-ı Kerim ve Modern İlimler* adlı doktora çalışmasıdır.

44 Yavuz, "İ'cazû'l-Kur'an", *DİA*, XXI, 405.

45 Bk. Nursî, *Sözler*, s. 249-258.

46 Yavuz, "İ'cazû'l-Kur'an", *DİA*, XXI, 405.

47 Yavuz, "İ'cazû'l-Kur'an", *DİA*, XXI, 405.

Sayısal i'cazın ebced harfleriyle Kur'an'dan anlam çıkarmakla bir ilgisi yoktur. Bu tamamen harf ve kelimelerin miktarlarından hareketle ortaya çıkmış bir düşüncedir. Bediüzzaman da bu bağlamda mukattaat harfleri⁴⁸ ile bazı ayetler⁴⁹ üzerinde örnek çalışmalar yapmıştır. Ona göre ayetlerde harflerin ölçülü bir şekilde yer alması, harflerin özelliklerine göre aralarında uygun bir münasebet bulunması, ince bir hesabın, dakik bir planın var olduğunu gösterir. Bu durum, “iki kere ikinin dört eder” kesinliğinde Kur'an'ın beşer tarafından yapılamayacağına, harfler arasındaki bu münasebeti kurmaya beşer aklının yetmeyeceğine delildir. Tesadüfün de bu işe karışması mümkün değildir. Harfler arasında görünen acib intizamın, garîb nizamın, selâsetin, akıcılığın ve lafızlar üzerinde görünen fesâhatın hiç şüphesiz daha başka hikmetleri de vardır. Madem Kur'an'ın harflerinde böyle bir intizam gözetilmiş, elbette kelimelerinde, cümlelerinde, manalarında da öyle esrarlı bir intizam, öyle nurlu bir insicam gözetilmiştir ki, göz görse “Mâşaallah”, akıl anlasa “Bârekâllah” diyecektir.⁵⁰

E. Sosyolojik Delil

Sosyolojik parametreler Hz. Muhammed'in peygamber ve Kur'an'ın da mucize bir kitap olduğunun kesin delilidir. Bunun en önemli gerekçesi Kur'an'ın okuma-yazma bilmeyen bir zatın elinde tezahür etmesidir. Bediüzzaman, Kur'an'ın “Okur-yazar olmayan bir zâttan sudûr etmesi”ni⁵¹ onun beş temel i'caz vechinden biri olarak gösterir.

Hz. Peygamber'in okuma-yazma bilmediği kesin olarak bilinen tarihî bir geçektir. Ayrıca Kur'an'ın nüzul dönemine gelinceye kadar –ki o zaman kırk yaşındaydı- onun gerek şiir gerekse nesir cinsinden insanları etkileyen ve zihinlerinde kalan herhangi bir söz söylemediği de biliniyordu. Tebliğ görevine başladığı zaman da inkârcılardan hiç kimse O'nun okuduğu Kur'an'ı doğrudan kendisine mal etmeyip hep haricî bir kaynak aramışlardır. Müşrikler Hz. Peygamber'e Velid b. Muğire'nin meclisinde karar verdikleri üzere en çok O'na sihirbaz (sâhir)⁵² derlerdi. Ancak bunu da kendisinden bilmezler, O'nun başkası tarafından sihirlenmiş olduğunu (büyülenmiş adam = racülen meshûr)⁵³ kabul ederlerdi. Bazen de O'na kâhin ve⁵⁴ mecnun (cinlenmiş)⁵⁵ derlerdi. Her iki durumda da Kur'an'ın Hz. Peygamber'in kendi normal sözü değil, başkası tarafından O'na fısıldanan bir kelam olduğunu ifade etmek isterlerdi. Nitekim bazen sadece “mecnun” değil, “mualle-

48 Nursi, *Sözler*, s.364.

49 Nursi, *Sözler*, s. 368-370.

50 Nursi, *Sözler*, s. 368-370.

51 Nursi, *İşârâtü'l- İ'câz*, s. 109.

52 Yûnus, 10/2; Sâffât, 37/15, Sâd, 38/4.

53 İsrâ, 17/47; Furkân, 25/8.

54 Tur, 52/29.

55 Hicr, 15/6; Tûr, 52/29; Tekvîr, 81/22.

mün mecnûn = öğretilmiş bir mecnun⁵⁶ derlerdi. Bazen de O'na "şâir"⁵⁷ dedikleri olurdu. Fakat bu sözle de şiire benzer tarafları bulunan Kur'an'ın kendi sözü olduğunu ifade etmek istemezlerdi. Bu sebeple bazen sadece şair değil, "mecnûn bir şâir"⁵⁸ olduğunu iddia ederlerdi. Yani şiire benzeyen bu sözleri Hz. Peygamber kendisi söylememiş, bütün bunlar O'na cinler tarafından öğretilmişti. Kendisine "yalancı ve iftiracı"⁵⁹ dedikleri zaman da durum değişmiyordu. Yalancılıkla ithamları, okuduğu Kur'an'ın kendisine Allah tarafından vahyedilmesiyle sınırlıydı. Çünkü onlara göre Hz. Muhammed bu sözleri ya cinlerden alıyordu veya birisinden öğreniyordu. Nitekim bir rivayete göre müşrikler bir gün Resûlullah'a gelip şöyle demişlerdi: "*Yâ Muhammed! Rabbin seninle oturup konuştuğumuzu, O'nun hakkında sana sorduklarımızı, senden istediklerimizi bilmiyor mu? Senin hakkında bize iyice kanaat geldi ki, bunları sana Yemâme'deki Rahman adındaki adam öğretiyor. Vallâhi, biz, Rahman'a hiçbir zaman inanmayız.*"⁶⁰ Cenâb-ı Allah da onların bu ithamları karşısında müşriklere şöyle cevap vermiştir: "Şüphesiz biz onların: 'Kur'an'ı ona ancak bir insan öğretiyor' dediklerini biliyoruz. Kendisine nisbet ettikleri şahsın dili yabancıdır. Halbuki bu (Kur'an) apaçık bir Arapçadır."⁶¹

Başka bir rivayete göre müşrikler, Hz. Peygamber'in Kur'an'ı, Rum milletinden Hıristiyanlık dinine mensup Cebrâ veya Yaiş adında bir kölenin öğrettiğini ileri sürüyorlardı. Hâlbuki bu köle, Rum olduğu için, Arapçayı doğru dürüst bilmiyordu.⁶²

Bazen de Hz. Peygamber'e Kur'an'ı kastederek "Onu kendisi uyduruyor"⁶³ dedikleri olurdu. Fakat asıl yalancı ve iftiracı kendileri olduğu için Cenâb-ı Allah Peygamberini şöyle teskin ediyordu: "*Eğer (Peygamber) bize atfen bazı sözler uydurmuş olsaydı, elbette onu kısıvrak yakalardık. Sonra da onun can damarını koparırdık (onu yaşatmazdık). Hiçbiriniz buna manî de olamazdınız.*"⁶⁴ "*Yahut 'onu kendisi uydurdu!' mu diyorlar? Hayır, onlar iman etmezler. Eğer doğru işeler, onun benzeri bir söz getirsinler.*"⁶⁵ "*(Resûlüm!) onlar seni yalanlarlarsa de ki: Benim işim bana, sizin işiniz de sizedir. Siz benim yaptığımdan uzaksınız, ben de sizin yaptığınızdan uzağım.*"⁶⁶

Sonuçta Hz. Peygamber'e sihirbaz, mecnun, kâhin, şair, yalancı, iftiracı, başkası tarafından öğretilmiş adam dedikleri kişilerin büyük çoğunluğu Müslüman

56 Duhân, 44/14.

57 Enbiyâ, 21/5; Tur, 52/30.

58 Sâffât, 37/36.

59 Yûnus, 10/41; Ahkaf, 46/8-9.

60 İbn İshak, *Hz. Peygamber'in Hayatı ve Gazveleri*, s. 274.

61 Nahl, 16/103.

62 Ali Özek ve dğr, *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, s. 278.

63 Bu anlama gelen âyetler için bk.: Secde, 32/3; Şûra, 42/24; Ahkâf, 46/8; Tûr, 52/33.

64 Hâkka, 69/44-47.

65 Tûr, 52/33-34.

66 Yûnus, 10/41.

olmak suretiyle bir nevi şöyle demiş oluyorlardı: “Biz Peygamber’e yalan isna-
dında bulunduk. Aslında yalancı olan bizdik. Fakat sonuçta kusurumuzu anlayıp,
doğru olan o zatın yanında yer aldık.” Müşriklerden az bir kısmı da inatlarını
sürdürerek küfür üzere ölmeyi tercih etmişlerdir. Onlar da daha çok savaşlarda
ölmüştü. Kendisiyle savaşıp da bu savaşlarda ölmeyenlerin hepsi sonradan Hz.
Peygamber’e iman etmişti.

Hz. Peygamber tebliğini öyle gizli-saklı da yapmıyordu. Zamanı geldiğinde
topluluğunda de bulundu. “*Önce en yakın akrabalarını azaptan sakındır.*”⁶⁷ ayeti
nazil olunca, Abdülmuttalib Oğullarını Ebû Tâlib’in evinde toplayıp onları Al-
lah’a imana davet etti. Toplantıda Ebû Leheb dahil olmak üzere ikisi kadın 45
kişi bulunuyordu. Bu çağrıya sadece o sıralarda henüz 13-14 yaşlarında olan Hz.
Ali müsbet cevap vermişti: Ebû Leheb ise Hz. Peygamber’e tabi olmaları halinde
Kureyş kabilesi arasında yalnız kalacakları endişesiyle ancak şöyle diyebilmiş-
ti: “Ey Abdülmuttalib Oğulları! Allah’a yemin olsun bu bir kötülüktür. Başkaları
O’nun elini tutup O’nu bundan alıkoymadan önce, siz O’nun ellerini tutup bundan
vazgeçirin. Eğer siz bugün O’na itaat edecek olursanız, zillet ve hakarete uğrar-
sınız; O’nu korumaya kalkışırsanız öldürülürsünüz.” Bu toplantıda Ebû Leheb
dahil olmak üzere hiç kimse Hz. Peygamber’e, “Sen yalancısın!” veya biraz daha
hafifinden “Galiba sana ruhi bir hastalık arız olmuş!” diyememişti.

Resûlullah daha sonra Safâ tepesine çıkarak bütün Kureyş halkını huzuruna
çağırdı, onlara kendisinin peygamber olduğunu söyledi ve onları Allah’a imana
davet etti. Büyüğüyle-küçüğüyle, kadınıyla-erkeğiyle Kureyş’in bütün kolları
oradaydı. Bu davet karşısında da hiç kimse kendisini tasdik etmedi. Ancak yine
hiç kimse O’nu açıktan yalancılıkla itham etme cesaretini de gösteremedi. Sade-
ce amcası Ebû Leheb yerden bir taş alarak “Helâk olasıca! Bizi, bunun için mi
buraya topladın?” diyerek kendisine doğru fırlatmış ve topluluğun dağılmasına
sebebiyet vermişti.⁶⁸

Tarih Hz. Peygamber’in doğru söylediğine şahadet ediyor. Öyle ise Kur’an’ın
Allah kelâmı olduğu da doğrudur, mucize olduğu da doğrudur. el-Emîn lakabı ve-
rilen bir kimsenin kırkıktan sonra dünyanın en büyük yalancısı olması mümkün
değildir.

F. Allah Kelâmı Olması

Esasen Kur’an, nazil olduğu dönemde sadece nazmıyla ilgili bilinen özellikleri
itibariyle mu’ciz (aciz bırakan) kabul ediliyordu. Sayısal i’câzı, ilmî icad ve keşif-
lere işaret etmesi, çok önemli bazı felsefî, hukukî, ahlakî, sosyolojik ve ekonomik
kuralları ihtiva etmesi gibi alimlerin sonradan ortaya koyduğu hususlar, mucize
olması için yeterli şartların ötesinde fazladan taşıdığı özelliklerdir. Bu hususlar
onun mucize oluşunu güçlendiren ekstra özellikleri arasında sayılmalıdır.

67 Şuarâ, 26/214.

68 Köksal, *İslâm Tarihi*, s. 198-201.

Bediüzzaman, sadece nazım özellikleri itibariyle Kur'an'ın mucize olduğunu ifade etmekle birlikte, onun asıl değer ve meziyetinin Allah kelâmı olmasında aranması gerektiğini ifade eder. O bu konudaki görüşlerini *Mektûbat* isimli eserinin 26. *Mektub*'un Birinci Mebhas'ında açıklamıştır. Biz de onun buradaki görüşlerini özetlemeye çalışacağız:

Bir gün Bediüzzaman İstanbul'da Beyazıt Camii'nde hafızları dinlerken birden hatırına Şeytan'ın şöyle bir vesvesesi gelir:

“Sen Kur'ân'ı pek yüksek, çok parlak görüyorsun. Bir de onu bîtarafâne muhakeme et. Yani onu bir beşer kelâmı farzet. Konuya bir de öyle bak. Acaba o zaman da, onda aynı meziyetleri ve ziynetleri göreceksin?” Hiç şüphesiz bu vesvese bugün de, onun Allah kelâmı olduğunu kabul etmeyenler tarafından sıkça ileri sürülen bir düşüncedir.

Bediüzzaman bu vesvese üzerine, “Hakikaten ben de ona aldandım, beşer kelâmı farz edip öyle baktım. Gördüm ki, nasıl Bayezid (Camii)'nin elektrik düşmesi çevrilip söndürülünce ortalık karanlığa düşer; öyle de, o farz ile, Kur'ân'ın parlak ışıkları gizlenmeye başladı.” der. Ona göre Kur'an'ın beşer kelâmı farz edilmesi, Arş'a bağlanan o muazzam pırlantanın yere atılması demektir. Bir daha onu yerden kaldırıp tekrar Arş'a bağlamak mümkün olmaz. Bu vesveseye Bediüzzaman'ın karşı cevabı şöyle olur: “Bîtarafâne muhakeme, iki tarafın ortasında yer almaktır. Halbuki Kur'an'ı beşer kelâmı farzetmek muhalif tarafı tercih etmek ve o tarafta yer almaktır. Bu da tarafsızlık değil, geçici bir dinsizliktir. Çünkü Kur'ân'ı beşer kelâmı farzetmek, muhalif tarafı esas almak demektir. Bu da bâtil tarafında yer almak ve ona tarafgir olmaktır.” Oysa her şeyin ortası olmaz ve ortası olmayan şeylerin ortasında durmaktan da söz edilemez.

Bu sefer Şeytan, “Kur'an beşer kelâmına benziyor; demek beşer kelâmıdır. Eğer Allah'ın kelâmı olsaydı, O'na yakışacak tarzda her cihetle harikulâde olmalıydı. Onun san'atı nasıl beşer san'atına benzemiyorsa, kelâmı da beşer sözüne benzememeliydi.”⁶⁹ der. Bediüzzaman da bu vesveseye karşı şu cevabı verir:

a. Ancak bir cinsten olanlar birbirinin suretine girebilirler ve mertebeye birbirine yakın olanlar birbirinin makamlarını taklit edebilirler. Bu da geçici olarak meydana gelen bir durumdur; mukallidler daimi olarak herhangi bir konuda insanları aldatamazlar. Konunun uzmanları ve dikkat sahibi kişiler, bu kişilerin sahtekârlıklarını kısa zamanda fark ederler. Bir çobanın daimi olarak kendisini padişah olarak göstermesi, ya da tıp bilgisi olmayan birisinin kendisini zamanının en yüksek tabibi olarak takdim etmesi mümkün değildir. Müfteri, yalancı, inançsız bir adamın, ömrü boyunca kendisini daima en sadık, en emin, en güvenilir bir zâtın yerine koyup, uzman ve dikkatli kişilerin karşısında hiçbir telaş göstermeden

69 Nursi, *Mektûbat*, s. 332.

gerçek durumunu saklaması imkânsız bir durumdur.⁷⁰ Dolayısıyla eğer Kur'an'ı Hz. Peygamber uydurmuş olsaydı, Allah adına konuşmuş olacaktı ki, o zamanın edip ve şairleri böylesine büyük bir sahtekârlığı mutlaka fark ederler ve O'nun kusurlarını bulurlardı.

b. Hz. Peygamber Kur'an nazil oluncaya kadar, herkes tarafından emin, güvenilir, ciddi, doğru ve daima doğruyu gösteren bir kişi olarak biliniyordu. Böyle bir zatın birdenbire bu yüksek hasletlerini terk edip en emniyetsiz ve en sahtekâr bir adam gibi davranması mümkün değildir. Hz. Peygamber yüksek ahlakının yanı sıra herkesten çok Allah'ı bilir ve bildirirdi. Kur'an'ı beşer kelamı farz etmek, O'nun, sahip yüksek ahlakî değerleri terk edip, Allah'a iftira eden sahtekâr ve inançsız bir kişi olduğunu kabul etmek demektir. Böyle bir durumu ancak aklını yitirmiş olanlar kabul edebilirler.⁷¹

c. Kur'an, on dört asırdan beri insanlığa fazilet dersini vermiş ve Müslümanların arasında ilim ve faziletiyle meşhur pek çok insan yetiştirmiştir. Kur'an'ı beşer kelamı farz etmek bütün bu insanların Kur'an'ın uydurulmuş bir kitap ve Hz. Peygamber'in de Allah'a iftirada bulunan büyük bir sahtekâr olduğunu anlayamamış cahil insanlar olduklarını kabul etmek anlamına gelir.

d. Kur'an'ın edebî değeri ya bütün sözlerin altındadır veya hepsinin üstündedir. Değerinin bütün sözlerin altında olduğunu hiç kimse söylememiştir. Öyle ise Kur'an hepsinin üstünde bir değer taşır. Hepsinin üstünde ise Allah kelamıdır ve mucizedir; insan kelamı değildir. Çünkü şu meselenin ortası yoktur. Zira, farz-ı muhal olarak, Kur'an kelâmullah olmazsa, Arştan düşse, orta yerde kalmaz. Olsa olsa yerde en yalancı birinin malı olduğunu kabul etmek lâzım gelir. Bozulmamış hiçbir akıl böyle bir durumu kabul edemez.⁷²

e. Kur'an'ın Allah kelamı olduğunu kabul etmeyenler genel olarak “adem-i kabul = Var olan bir şeyi kabul etmeme” halindedirler. Oysa kabul etmemek başkadır, inkâr etmek başkadır. “Adem-i kabul” bir lâkaytlıktır, bir göz kapamaktır ve bilgisizlikten kaynaklanan bir hükümsüzlüktür. Bir şeyin varlığını kabul etmeyenler, genellikle akıllarını çok fazla kullanmazlar; hatta bu sebeple imkânsız olan birçok şeyi kabul edebilirler. Fakat inkâr, “adem-i kabul” değil, bir “kabul-ü adem”dir, yani yok olan bir şeyi kabul etmek demektir. Dolayısıyla inkâr bir hükümdür ve inkârcı aklını çalıştırmak mecburiyetindedir.⁷³ Bir şeyin varlığını ispat etmek kolaydır. Sözelimi bir kişi yeryüzünde bir meyvenin var olduğunu iddia ediyorsa, eliyle o meyveyi gösterir; iddiasını ispatlamış olur. Fakat bir şeyin yokluğunu iddia edenin işi zordur. Bir kişi yeryüzünde aynı meyvenin yok olduğunu iddia ediyorsa, dünyada o meyve kadar boş yer bırakmadan her yeri gezip bu-

70 Nursi, *Mektûbat*, s. 334.

71 Nursi, *Mektûbat*, s. 337.

72 Nursi, *Mektûbat*, s. 338.

73 Nursi, *Mektûbat*, s. 337.

ralarda o meyvenin bulunmadığını göstermesi gerekir. Bu da gerçekleştirilmesi neredeyse imkânsız bir şeydir.

Kur'an'ın nazil olduğu dönemde de, sonraki zamanlarda da Kur'an'ın beşer kelâmı olduğunu söyleyenler genellikle adem-i kabul halinde olan insanlardır; bir delile dayanmadığı için sözlerine itibar edilmez. Adem-i kabule dayanan inkârcıların ise delilleri yoktur.

f. Hz. Peygamber, mucizeleri dışında, bütün hal ve hareketlerinde beşeriyet içinde kalmıştır. O da diğer insanlar gibi Allah'ın koyduğu tabîî kanunlar çerçevesinde hayatını devam ettirmiş ve işlerini bu kanunları uygun şekilde yürütmüştür. Dolayısıyla O da diğer insanlar gibi soğukta üşür ve aşırı sıcaktan rahatsız olurdu. Eğer O'nun her hali harika olsaydı, ümmetine fiil ve tavırlarıyla imam olamazdı. Oysa Allah O'nu ümmetine üsve-i hasene (güzel örnek) olmak üzere göndermişti. Bu vazife de O'nun mucize gösterme ve vahiy alma gibi şeylerin dışında normal bir insan gibi yaşamasını gerektiriyordu. Hz. Peygamber'in bu durumuna benzer şekilde Kur'an-ı Hakîm de, ehl-i şuura imamdır, cin ve inse mürşiddir, ehl-i kemâl rehberdir, ehl-i hakikate muallimdir. Öyle ise, Kur'an'ın da beşerin konuşması ve üslûbu tarzında olması gerekir. Çünkü insanlar duasını ondan alıyor, neyin iyi neyin kötü olduğunu ondan öğreniyor, âdâb-i muaşeretini ondan taallüm ediyor; netice itibarıyla herkes onu her konuda müracaat edilecek bir kaynak olarak görüyor. Eğer Kur'an, Hz. Mûsâ'nın Tûr-i Sina'da işittiği kelâmullah tarzında olsaydı, beşer onu işitmeye ve dinlemeye tahammül edemezdi; o zaman da insanlar için bir merci olmazdı. İnsanların istifadesi için Kur'an, insanların sözü cinsinden gelmiştir.⁷⁴

Kur'an Allah kelâmıdır. İnsanların diliyle gelmiş olması onlara rehberlik ve mürşitlik etmesi içindir. Allah'ın kelâmı olması onun değerini ferşten arşa çıkarır. Çünkü sözün kıymetinde konuşanın kimliği ve makamı çok önemlidir. "İleri arş" sözünü bir onbaşı söylese on kişiyi, bir bölük komutanı söylese bir bölüğü, bir ordu komutanı söylese koca bir orduyu yürütür. Kur'an'ın Allah'ın kelâmı kabul edilmemesi onun mucizeliğini ortadan kaldırmamakla birlikte, üzerine gaflet pera desini çektirir; parlaklığının ve değerinin görünmesini engeller.

G. Kur'an'ın Allah Kelâmı Olması Mucizeliği İçin Yeterli midir?

Gaybî haberler, ilmî i'caz ve sayısal i'caz gibi Kur'an'ın i'caz vecihlerinden biri olarak gösterilen bazı özellikler her suresinde bulunmamakla birlikte onun i'caz vecihleri arasında sayılmışlardır. Esasen bunlar Kur'an'ın Allah kelâmı olduğunu gösteren deliller niteliğindedir.

Bir sözün Allah kelâmı olması mucize olduğu anlamına gelmez. Nitekim eskiden peygamberlere verilen suhuf ve kitaplar ya tahrif edilmişler veya unutulmuş-

⁷⁴ Nursi, *Mektûbat*, s. 333.

lardır. Şu halde bir kitabın Allah kelamı olması mucize olmasını gerektirmemektedir. Ancak Kur'an-ı Kerim'in durumu bu kitaplardan farklıdır. Kur'an ne şekilde inmişse, bozulmadan günümüze kadar gelmiştir. Artık milyonlarca nüshası bulunan bir kitabın değişmesi ve unutulması söz konusu olamaz.

Kur'an'ın bu özelliğe sahip olmasını Allah'ın onu korumasına bağlamak gerekir. Çünkü Allah Teâlâ, “*Şüphesiz o Zikr'i (Kur'an'ı) biz indirdik biz. Onun koruyucusu da elbette biziz.*”⁷⁵ buyurmak suretiyle onu koruyacağını vaat etmiş; fiili olarak da Kur'an değişmeden günümüze kadar gelmiştir.

Öte yandan Kur'an bir suresine de olsa nazire getirilmesi hususundaki tehdidî-sine devam etmektedir. On dört asırdan beri nazire getirilemediğine göre Kur'an mucizedir. Bir nevi bu meydan okumasıyla Kur'an kendisinin mucize olduğunu beyan etmektedir.

Kur'an'ın Allah kelamı olduğunu kanıtlayan hususlar, onun Allah tarafından korunduğu ve mucize olduğu gerçekleriyle birlikte düşünüldüğünde, onun Allah kelamı olduğunu ispat eden her delil aynı zamanda mucize olduğunun da delili sayılır. Dolayısıyla Kur'an'ın Allah kelamı olduğunu gösteren delilleri, aynı zamanda onun i'caz vecihlerinden biri saymak yanlış bir tutum değildir.

H. Kur'an'ın Mucizeliği Surelerinin Bütünlüğündedir

Kur'an, her evi bir saray ve külliye hükmünde olan 114 haneli şirin bir şehre benzer. Her bir saray ve külliye planıyla, genel yapısıyla, tek tek odalarıyla, kapısıyla, penceresiyle, tezyinatıyla, odalarında kullanılan eşyalarıyla o zamana kadar görülmemiş düzeyde muhteşem bir sanat eseridir ve insanın her türlü ihtiyacını karşılayacak niteliktedir. Sarayların yapıldığı ana malzemeler, sıradan evlerde de kullanılan çimento, taş, tuğla, demir, alçı, kereste ve çeşitli boya türü malzemelerdir. Ancak bu malzemeler öylesine maharetle kullanılmıştır ki, bu malzemelerden o zamana kadar benzeri görülmemiş bir yapı ortaya konmuştur. Başka ustalar bu sarayın kapısına benzer kapılar veya odasına benzer odalar yapabilmektedirler. Fakat hepsi bir araya da gelse genel yapısı ve sanat özellikleri itibarıyla bu şehrin en küçük sarayı gibi bir saray dahi yapamamaktadırlar. Bu sarayın bir kapısı alınıp bir gecekonduya takılsa kapının bütün güzelliği gider. Bu sarayın bir kubbesi gidip bir okula yerleştirilse, orada bu kubbe yeterince güzel görünmeyecektir. Her parça tek başına her ne kadar güzel görünse de esasen güzelliğini sarayın bütünlüğündeki armoniden almaktadır. Oradaki her eşyanın diğer eşyalarla uyumlu bir konumu vardır, her biri diğerine ayrı bir güzellik katmaktadır.

Kur'an'ın 114 suresinden her biri bir saray ve bir külliye hükmündedir. Kur'an'ın beyanıyla insanların bir suresine olsun nazîre getirmeleri mümkün değildir. Bazen insanların kullandığı malzeme ile Allah'ın kullandığı malzeme aynı

75 Hicr, 15/9.

olur. Fakat insanlar aynı malzemedan Allah'ın yaptığı şeyleri yapamazlar. Mesela insan toprağı alır, işler; ondan tuğla, kiremit, çanak, çömlek ve çeşitli seramik malzemeler yapabilirler. Fakat topraktan canlı bir şeyi yapamazlar. Allah ise aynı topraktan bitkileri, hayvanları ve insanları yaratır. Allah odundan çeşitli meyveleri yaratırken, insan olsa olsa keserek, biçerek, süsleyerek kendince sanatlı sayılan bir eşya yapar.

Kur'an, insanların kullandığı harf ve kelimelerden meydana gelmiştir. Fakat bu kelimelerden Allah bir söz yaparsa, insanların yaptığı hiçbir söz ona ulaşamaz. İşte Kur'an'ın i'câzı böyle bir şeydir.

Cenâb-ı Allah Kur'an'ın önce tamamına (ayetin indiğı zaman için 47 sure), sonra on suresine, daha sonra bir suresine nazîre getirilmesini istediğı için, asgarî olarak onun bir suresine veya bir sureye denk gelecek tematik konu bütünlüğü olan ayetler grubuna benzer getirmek mümkün değildir. Bazı alimler Kur'an'ın bütünü içinde yer alması münasebetiyle bir kelimesine, hatta bir harfine dahi nazire getirmenin mümkün olmadığını söylemişlerdir. Bediüzzaman'ın da bu görüşü desteklediğı anlaşılmaktadır.

Değerli bir sanat eserinde yer alan bir çizgi o eserin güzelliğine güzellik katar. Fakat düz ve pürüzsüz olması gereken yere atılan aynı çizgi bir çirkinlik sebebidir. Harf ve kelimelerin güzelliğı tek başına kendilerinde değil, yer aldıkları söz demetinin içindeki makamına göredir. Allah'ın kelamı olan bir sözde yer alan bir harf ve kelime öncelikle Allah kelamıdır. Hassaten makam itibariyle kimsenin böyle bir söz söylemesi mümkün değildir. Tek başına Allah kelamı olması mucize sayılması için yeterli bir sebep olmasa da, Kur'an'ın asıl değeri ve parlaklığı buradadır.

İ'câzü'l-Kur'an konulu bu sayımızda biri konuyla ilgili genel görüşlere, diğeri de Bediüzzaman Said Nursi'nin görüşlerine yer veren iki türlü makale bulunmaktadır. Sizleri yazarlarımızın makaleleriyle baş başa bırakırken, üçüncü sayımızda "İktisat" dosyasıyla huzurunuzda olmayı diliyoruz.